

Piirkondlik sisemajanduse koguprodukt ja kohalik areng

Sisukord:

1. Regionaalne sisemajanduse koguprodukt;
2. Tööjõu tööhõivemäär ja haridustase piirkonniti;
3. Maapiirkondade probleemid;
4. Piirkondliku arengu toetamine Maaelu arengukava raames;
5. Euroopa Liidu regionaal- ja ühtekuuluvuspoliitika;
6. Kokkuvõtteks.

Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika üheks tähtsamaks eesmärgiks on tagada põllumajandusega seotud piirkondade ühtlane ja tasakaalustatud areng ning elanikkonna õiglane elustandard, samuti parandada elukeskkonda maapiirkonnas ning tõsta põllumajandussektori tootlikkust ja konkurentsivõimet, säilitades üheaegselt ka puhas keskkond ja maastikud.

Maapiirkonna arengut mõjutavad otseselt ka mitmed muud poliitikad (regionaal-, tööhõive-, sotsiaal-, majandus-, finants-, maksu- ja tolli- jne), mis senini ei ole suutnud osutada vajalikku tähelepanu piirkondade arendamisele.

Regionaalne sisemajanduse koguprodukt (SKP) on piirkonna majanduse arengut ning rikkust mõõtev üldistav näitaja.

Eesti piirkondlike üksuste statistiline klassifikaator järgib ELi vastava klassifikaatori *NUTS* / “*Nomenclature of territorial units for statistics*“/ ülesehituse põhimõtteid.

Eesti *NUTS* 3 piirkondlikeks üksusteks on :

Põhja-Eesti: Harju maakond (sh Tallinn);

Kesk-Eesti: Järva, Lääne-Viru, Rapla maakond;

Kirde-Eesti: Ida-Viru maakond;

Lääne-Eesti: Hiiu, Lääne, Pärnu, Saare maakond;

Lõuna-Eesti: Jõgeva, Põlva, Tartu, Valga, Viljandi, Võru maakond.

Piirkondadevaheliste erinevuste vähendamine on üks Euroopa Liidu sisese sidususe arendamise põhieesmärke. Eesti riigisisest suurt piirkondadevahelist erinevust tõi esile hiljutine OECD majandusraport. Alljärgnevalt on püütud anda lühike ülevaade piirkondlikust arengust ja sellega seotud probleemidest.

Regionaalne sisemajanduse koguprodukt

Eesti regionaalpoliitika tähtsaim dokument on Eesti regionaalarengu strateegia 2005-2015, kus on märgitud, et üldeesmärgiks on kõigi piirkondade jätkusuutliku arengu tagamine, tuginedes regioonide piirkonnasisestele arengueeldustele ja eripärale ning pealinnaregiooni ja teiste linnapiirkondade konkurentsivõime kvalitatiivsele arendamisele.

Strateegiaga saab tutvuda Siseministeeriumi kodulehel http://www.siseministeerium.ee/public/EESTI_REGIONAALARENGU_STRATEEGIA_2005_2015.doc.

Riigi regionaalpoliitika meetmete üldeesmärgi poole liikumise jälgimiseks kasutatakse nelja mõõdikut:

1. Harju maakonna rahvastiku osatähtsus püsib alla 41% Eesti elanikkonnast;

2. Põhja-Eesti sisemajanduse koguprodukti osatähtsuse kasv pidurdub ja püsib alla 70% Eesti SKP-st;
3. ühegi maakonna aastakeskmise tööhõive (mõõdetuna tööhõive määrana vastavalt Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni metoodikale) ei ole madalam kui 45%;
4. ühegi maakonna keskmine elatustase (mõõdetuna leibkonnaliikme kuukeskmise netosissetulekuna) ei ole madalam kui 61% kõrgeimast maakondlikust näitajast.

Strateegia esimene eesmärk on praeguseks täidetud – Harju maakonna rahvastiku osatähtsus oli 2008. aastal 39%. Aastatel 2004-2008 suurenes kõnealuse maakonna rahvastiku osatähtsus igal aastal 0,1 protsendipunkti.

Teine eesmärk on senini samuti täidetud – 2006. aastal oli Harju maakonna osatähtsus 61% Eesti SKP-st. Aastatel 2004-2008 kasvas maakonna SKP igal aastal keskmiselt 0,8 protsendipunkti.

Aastakeskmise tööhõive määr oli alla kriitilist piiri (45%) 2005. aastal Jõgeva maakonnas (44,5%), aastatel 2006-2008 oli see kõigis maakondades suurem.

Strateegia neljas mõõdik – leibkonnaliikme keskmine kuusissetulek suurenes 2004-2007. aastatel 2 497 krooni ehk 89,5%. Alla kriitilise piiri oli kuusissetulek 2004. aastal Valga maakonnas – 2 129 krooni (59,8% Harju maakonna omast) ja 2007. aastal Põlva maakonnas – 3 751 krooni (59,7% Harju maakonna keskmisest).

2007. aastal oli Harju ja Tartu maakonna leibkonnaliikme keskmine kuusissetulek ja tööhõive määr üle Eesti keskmise. Hiiu ja Rapla maakonnas oli tööhõive määr üle ja leibkonnaliikme sissetulek alla Eesti keskmise. Jõgeva maakonnas oli leibkonnaliikme kuuskeskmise sissetulek üle ja tööhõive määr alla Eesti keskmise. Ülejäänud maakondadel olid kõnealused mõlemad näitajad alla eesti keskmise.

Peamised piirkondlikud erinevused olid pealinna regiooni (Tallinn ja Harju maakond) ja ülejäänud Eesti vahel. Seepärast on ka regionaalarengu strateegia neljast mõõdikust kaks seotud Harju maakonna osatähtsusega Eestis. Rahvastiku jätkuv koondumine linnapiirkondadesse toob ühiskonnale tervikuna kaasa täiendavaid kulutusi – vajaduse täiendada infrastruktuuri järele, kasvava surve looduskeskkonnale ning mitmete sotsiaalsete probleemide teravnemise.

Viimaste aastate jooksul toimunud muutused maapiirkondade elu- ja ettevõtlustingimustes (sealhulgas põllumajanduse osatähtsuse langus) ning linnaliste piirkondade kiire areng on põhjustanud nii rahvastiku kui majandustegevuse koondumise suurematesse keskustesse ja nende lähitagamaadele.

Riik ei ole senini küllaldaselt määral arvestanud, et ühiskonna seisukohalt on rahvamajandusele tervikuna rohkem kasu väärtusi loovast tootmisest (põllumajandus, metsandus, kalandus, töötlev tööstus, keemia- ja metallitööstus jne.) ja eksportivatest ettevõtetest, kui näiteks sõidu- ja veoautode, toiduainete või tarbekaupade maaletoojatest.

Rahvastiku ja kapitali koondumine suurematesse keskustesse ja nende tagamaadele on oluliselt vähendanud Eestisest regionaalset tasakaalustatust. Harjumaa, Tartumaa ja Pärnumaa suhteliselt soodsad regionaalarengu näitajad on otseselt seotud vastavate keskuslinnade seisundiga. Ida-Virumaa probleeme on põhjustanud tööstuslinnade suurte tööstusettevõtete restruktureerimise raskused.

Aastate 1998 – 2006 jooksul on kasvanud Põhja-Eesti (+4,3%) osatähtsus ning vähenenud kõigi ülejäänud piirkondade oma. Nende piirkondade osatähtsus Eesti SKPs oli 6,4...8,2%

vahel. Piirkondlikud erinevused sisemajanduse koguprodukti osas on viimastel aastatel pidevalt kasvanud.

Üle poole (61,1% 2006. aastal) riigi majanduskasvust leidis aset Põhja-Eestis, järgnes Lõuna-Eesti (17,1%).

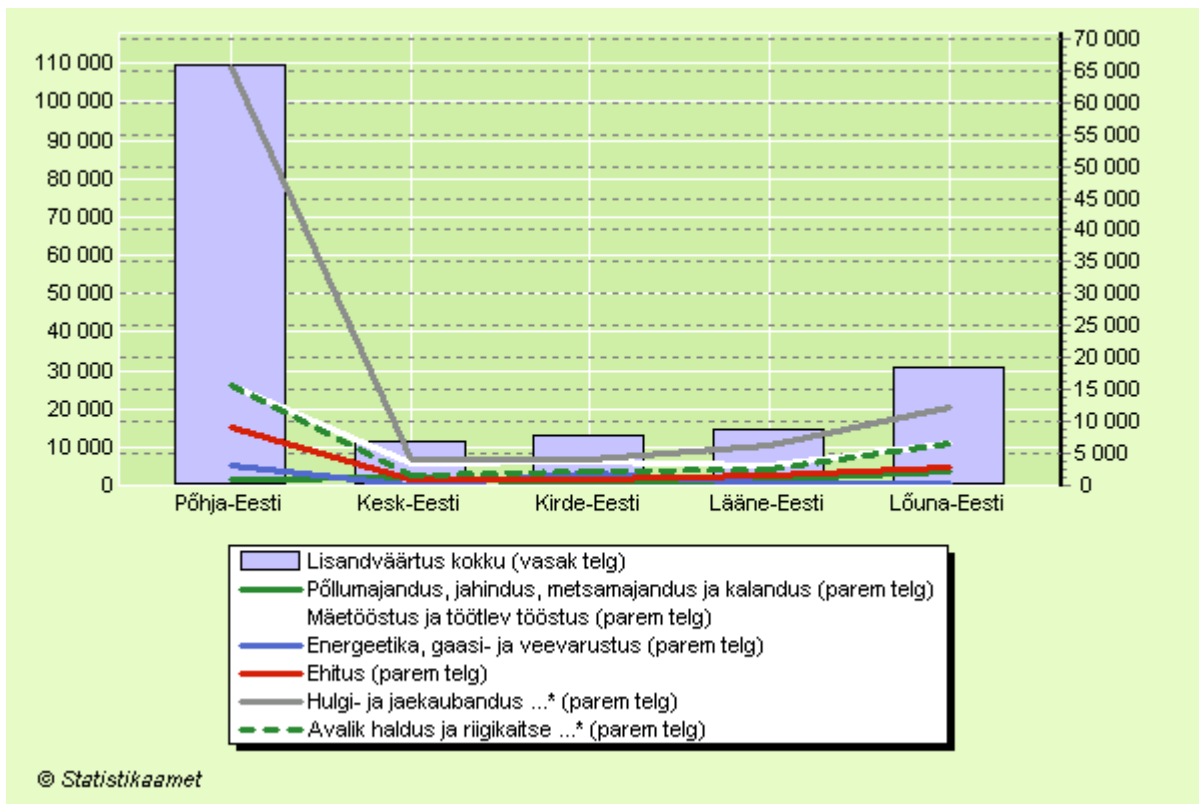
Tabel 1. Regionaalne sisemajanduse koguprodukt jooksevhindades, 1998, 2003 ja 2006 (miljonit krooni)

	Aasta	Põhja-Eesti	Kesk-Eesti	Kirde-Eesti	Lääne-Eesti	Lõuna-Eesti	Eesti kokku
SKP	1998	44307,0	5899,7	6794,2	7420,4	13606,3	73537,9
	2003	71 091	8 609	9 964	10 438	21 270	121 372
	2006	109 765	11 499	13 000	14 764	30 721	179 749
Regiooni osatähtsus, %	1998	56,8	7,6	8,7	9,5	17,4	100,0
	2003	58,6	7,1	8,2	8,6	17,5	100,0
	2006	61,1	6,4	7,2	8,2	17,1	100,0
Aastakeskmise rahvaarv	1998	529731	146225	183892	168578	357730	1386156
	2003	521831	142409	175495	163849	349973	1353557
	2006	521730	140863	172262	162877	345815	1343547
SKP elaniku kohta, krooni	1998	83641	40347	36947	44018	38035	56291
	2003	144093	64401	55871	65844	63939	94073
	2006	210387	81633	75466	90645	88837	133787
SKP elaniku kohta, % Eesti keskmisest	1998	148,6	71,7	65,6	78,2	67,6	100,0
	2003	153,2	68,5	59,4	70,0	68,0	100,0
	2006	157,3	61,0	56,4	67,8	66,4	100,0

Allikas: Statistikaamet

Harju maakonnas on peamist rolli mänginud aktiivse majandustegevuse koondumine Tallinnasse, kus loodud lisandväärtus andis 50,8% Eesti SKP-st. Tallinna ja Harjumaa majanduse kasv on mõistetav, tegemist on Eesti suurema tõmbekeskusega. Lisaks logistilisele eelisele on ettevõtetel siin kasutada ka 40 protsenti Eesti tööjõust, mis on ettevõtete loomise ja arengu seisukohast väga tähtis. 2006. aastal järgnesid Harju maakonnale suure vahega Tartu maakond ja Ida-Viru maakond, mille osatähtsus Eesti SKP-s oli vastavalt 9,8% ja 7,2%.

Joonis 1. Regionaalne SKP jooksevhindades, 2006 (miljonit krooni)

Ida-Virumaa osatähtsuse vähenemine on seletatav sealsete tööstusettevõtete sulgemisega. Kolm kõige väiksema osatähtsusega maakonda olid Hiiu, Põlva ja Jõgeva (osatähtsus SKP-s vastavalt 0,5%, 1,1% ja 1,2%).

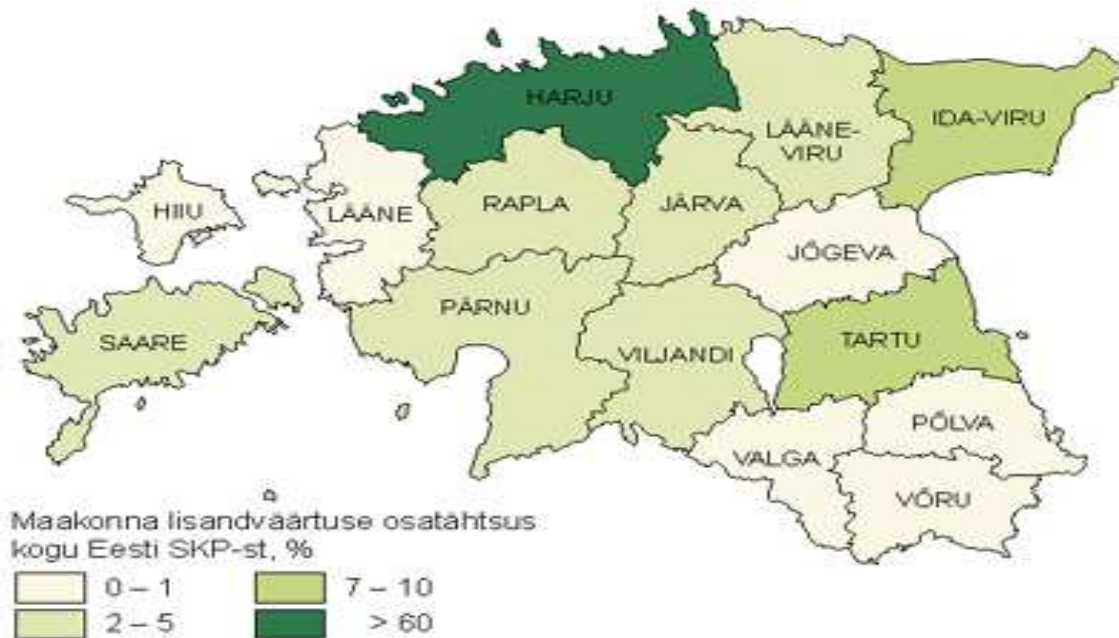
Tabel 2. Regionaalne sisemajanduse koguprodukt jooksevhindades, 2006

	SKP turu- hindades, miljonit krooni	Regioonide osatähtsus SKP-s, %	Aastakeskmise rahvaarv	SKP elaniku kohta, krooni	SKP elaniku kohta, % Eesti keskmisest
Kogu Eesti	205 038.1	100.0	1 343 547	152 610	100.0
Harju maakond	125 208.4	61.1	521 730	239 987	157.3
..Tallinn	104 079.8	50.8	396 523	262 481	172.0
Hiiu maakond	933.2	0.5	10 195	91 533	60.0
Ida-Viru maakond	14 829.2	7.2	172 262	86 085	56.4
Jõgeva maakond	2 489.8	1.2	37 207	66 918	43.8
Järva maakond	3 424.9	1.7	36 392	94 112	61.7
Lääne maakond	2 583.7	1.3	27 783	92 997	60.9
Lääne-Viru maakond	6 664.9	3.3	67 665	98 499	64.5
Põlva maakond	2 274.6	1.1	31 467	72 284	47.4
Pärnu maakond	9 910.6	4.8	88 872	111 515	73.1
Rapla maakond	3 026.5	1.5	36 806	82 229	53.9
Saare maakond	3 414.0	1.7	35 027	97 469	63.9
Tartu maakond	20 074.9	9.8	148 985	134 745	88.3
..Tartu linn	16 510.8	8.1	101 853	162 104	106.2
Valga maakond	2 575.0	1.3	34 558	74 511	48.8

Viljandi maakond	4 706.8	2.3	56 223	83 717	54.9
Võru maakond	2 921.5	1.4	38 375	76 131	49.9

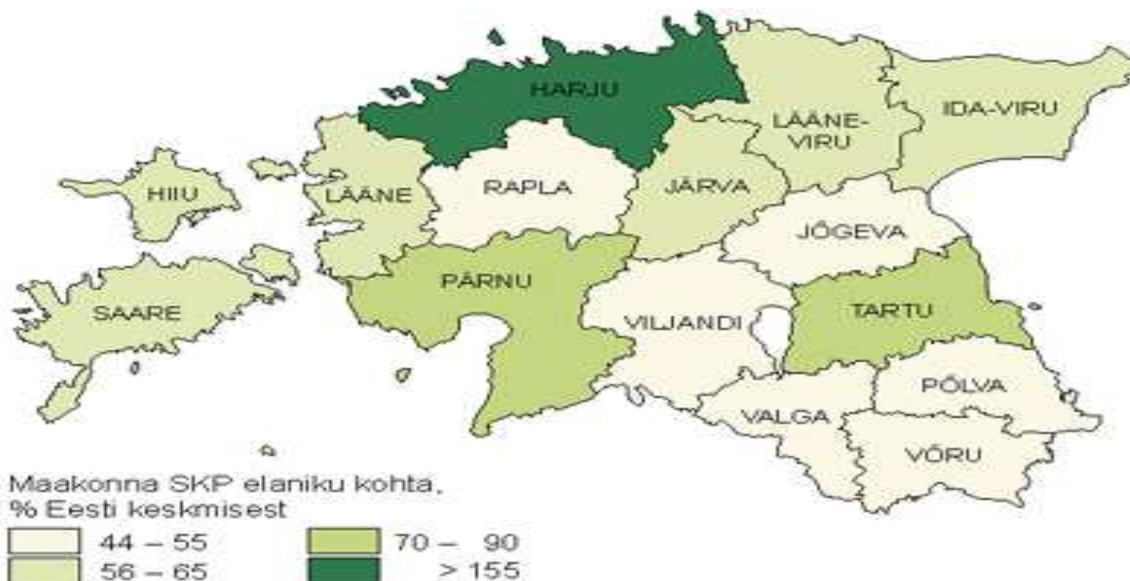
Allikas: Statistikaamet

Joonis 2. Maakonna lisandväärtuse osatähtsus kogu Eesti SKP-st, 2006 (protsenti)

SKP ühe elaniku kohta on aastate 1998-2006 jooksul kasvanud keskmiselt 2,4 korda. Kasv on regiooniti ebahütlane: Põhja-Eestis 2,5, Lõuna-Eestis 2,3, Lääne-Eestis 2,1, Kesk-Eestis ja Kirde-Eestis 2,0 korda. Põhja-Eestis ületas SKP elaniku kohta riigi keskmist näitajat 1,6 korda.

Joonis 3. Maakonna SKP elaniku kohta, 2006 (protsenti Eesti keskmisest)

Kui 1998. aastal oli Põhja-Eestis SKP elaniku kohta 148,6% Eesti keskmisest, siis 2006. aastal 157,3%. Ülejäänud piirkondades on SKP elaniku kohta (mõõdetuna protsentides Eesti keskmisest) langenud 1,2 (Lõuna-Eesti) kuni 10,7 protsendipunkti (Kesk-Eesti) võrra ja moodustas 2006. aastal 56,4% (Kirde-Eesti) kuni 67,8% (Lääne-Eesti) Eesti keskmisest. Tallinnas loodud vastav näitaja oli aga 172% Eesti keskmisest. Harju maakonnale järgnesid Tartu ja Pärnu maakond, kus SKP elaniku kohta oli vastavalt 88,3% ja 73,1% Eesti keskmisest. Kõige väiksem SKP elaniku kohta oli 2006. aastal Jõgeva ja Põlva maakonnas, vastavalt 43,8% ja 47,4% Eesti keskmisest.

Kaks kolmandikku kogu lisandväärtusest toodetakse teeninduses, 29,7 protsenti tööstuses ja ehituses ning 3,1 protsenti põllu- ja metsamajanduses. Viimase kümne aasta jooksul on põllumajanduse osa pidevalt vähenenud ja teeninduse osa suurenenud.

Tabel 3. Regionaalne lisandväärtus ja lisandväärtuse osatähtsus jooksevhindades, 2003-2006

	2003		2004		2005		2006	
	Lisandväärtuse suurus, miljonit krooni	Osatähtsus, %	Lisandväärtuse suurus, miljonit krooni	Osatähtsus, %	Lisandväärtuse suurus, miljonit krooni	Osatähtsus, %	Lisandväärtuse suurus, miljonit krooni	Osatähtsus, %
Kogu Eesti	121371,8	100,0	133519,7	100,0	152718,3	100,0	179749,1	100,0
Primaarsektor	4 858,7	4,0	5 179,1	3,9	5 443,4	3,6	5 600,9	3,1
Sekundaarsektor	34 677,2	28,6	37 563,4	28,1	44 328,2	29,0	53 440,5	29,7
Tertsiaarsektor	81 835,9	67,4	90 777,2	68,0	102 946,7	67,4	120 707,7	67,2

Märkus:

Primaarsektor - Põllumajandus, jahindus ja metsamajandus; kalapüük.

Sekundaarsektor - Mäetööstus; töötlev tööstus; elektrienergia-, gaasi- ja veevarustus; ehitus.

Tertsiaarsektor - Hulgi- ja jaekaubandus; hotellid ja restoranid; veondus, laondus ja side; finantsvahendus; kinnisvara, rentimine ja äritegevus; avalik haldus ja riigikaitse, kohustuslik sotsiaalkindlustus; haridus; tervishoid ja sotsiaalhoolekanne; muu ühiskonna-, sotsiaal- ja isikuteenindus.

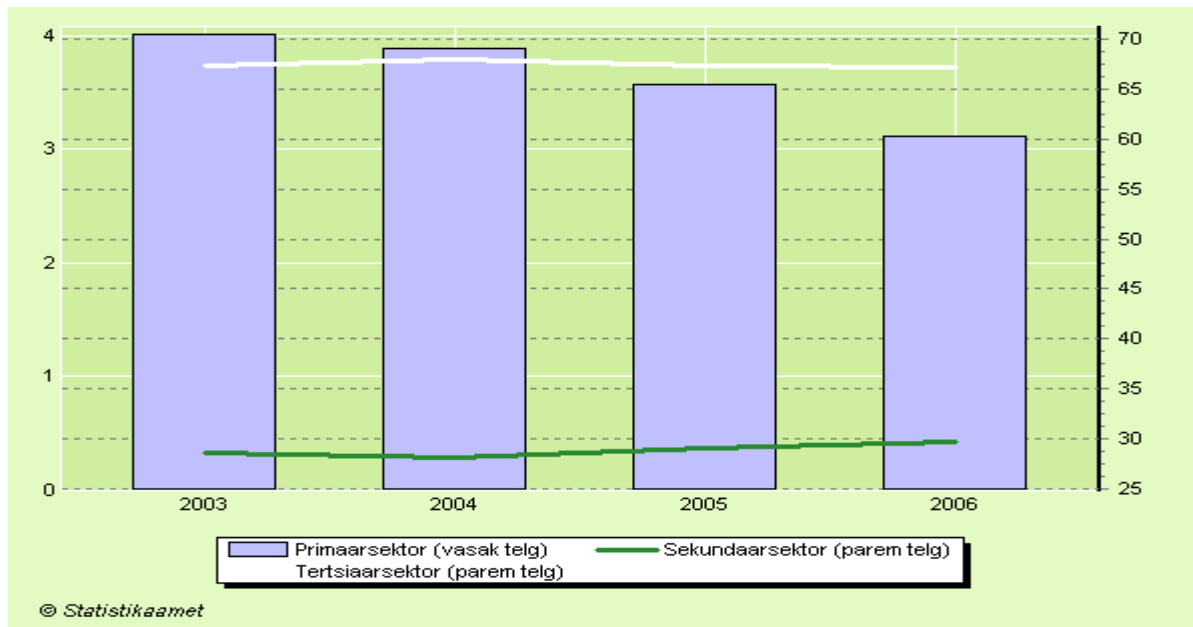
2003.-2005. aasta andmed on ümberarvestatud vastavalt rubriigis "Mõisted ja meetodika" esitatud meetodikale 31.01.2008.

2004.-2005. aasta andmed on korrigeeritud 29.09.2008. Tallinna ja Tartu linna andmed on lisatud 03.10.2008.

Statistikaameti andmetel on Eestile iseloomulik, et neis maakondades, mille SKT osatähtsus riigi SKTs on suur, on põllumajanduse osatähtsus väga väike. Neis

maakondades aga, mille SKT osatähtsus riigi SKTs on kõige väiksem, on olukord vastupidine.

Joonis 3. Regionaalse lisandväärtuse osatähtsus jooksevhindades majandussektorite järgi, 2003-2006, %

Hiiu, Jõgeva ja Põlva maakonnas oli põllumajanduse osatähtsus vastavalt 19,3, 15,5 ja 17 protsenti. Harju maakonna lisandväärtusest toodeti aga 73,8 protsendi ulatuses teeninduses ning ainult 0,8 protsenti põllumajanduses.

Tartu maakonnas moodustas teenindussektor 66,9 ning põllumajandus 2,9 protsenti. Tartu toimib kogu Lõuna-Eesti haridus-, teadus-, kultuuri- ja teeninduskeskusena ja töötajate igapäevane pendelränne ulatub Tõrva-Võrust kuni Mustvee-Põltsamaani.

Hariduse, teaduse, tervishoiu, kultuuri ja uute tehnoloogiate alal on Tartus Eesti parimad ja isegi unikaalsed oskused (bio-, meditsiini- ja keskkonnatehnoloogia, tarkvaraarendus jne). Neid teadmisi ja oskusi ei ole aga suudetud vajalikul määral rakendada ja arendada ning vahendada. Tulemuseks on, et need teadjad ja oskajad inimesed leiavad sageli rakenduse mujal.

Kolme suurema SKP-ga maakonna hulka kuulub Ida-Viru maakonnas toodeti ligikaudu pool lisandväärtusest (49,6%) sekundaarsektoris. See peegeldab mäetööstuse, elektrienergia ja töötleva tööstuse olulist rolli selle maakonna majandustegevuses. Primaarsektori osatähtsus oli Ida-Viru maakonnas tagasihoidlik (1,6%).

Tabel 3. Regionaalne SKP jooksevhindades, 2003-2006

	2003	2004	2005	2006
Põllumajandus, jahindus, metsamajandus ja kalandus	4 858.7	5 179.1	5 443.4	5 600.9
Mäetööstus ja töötlev tööstus	23 335.6	24 880.7	27 771.7	32 666.5
Energeetika, gaasi- ja veevarustus	4 324.8	4 658.0	5 165.2	5 518.0
Ehitus	7 016.8	8 024.7	11 391.3	15 255.9
Hulgi- ja jaemüük ...*	61 735.8	68 420.7	77 836.7	92 211.8

Avalik haldus ja riigikaitse ...*	20 100.1	22 356.5	25 110.0	28 495.9
LISANDVÄÄRTUS KOKKU	121 371.8	133 519.7	152 718.3	179 749.0
Neto-tootemaksud	14 638.3	17 492.4	20 811.9	25 289.1
SKP turuhindades	136 010.2	151 012.2	173 530.2	205 038.1

Märkus:

Mõõtühik: miljonit krooni

1996.-2005. aasta andmed on ümberarvestatud vastavalt rubriigis "Mõisted ja meetodika" esitatud meetodikale 31.01.2008.

2004.-2005. aasta andmed on korrigeeritud 29.09.2008.

Tegevusala

Hulgi- ja jaemüük ...*

* Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite, mootorrataste, isiklike tarbeesemete ning kodumasinate remont; hotellid ja restoranid; veondus, laondus ja side; finantsvahendus; kinnisvara, rentimine ja äritegevus.

Tegevusala

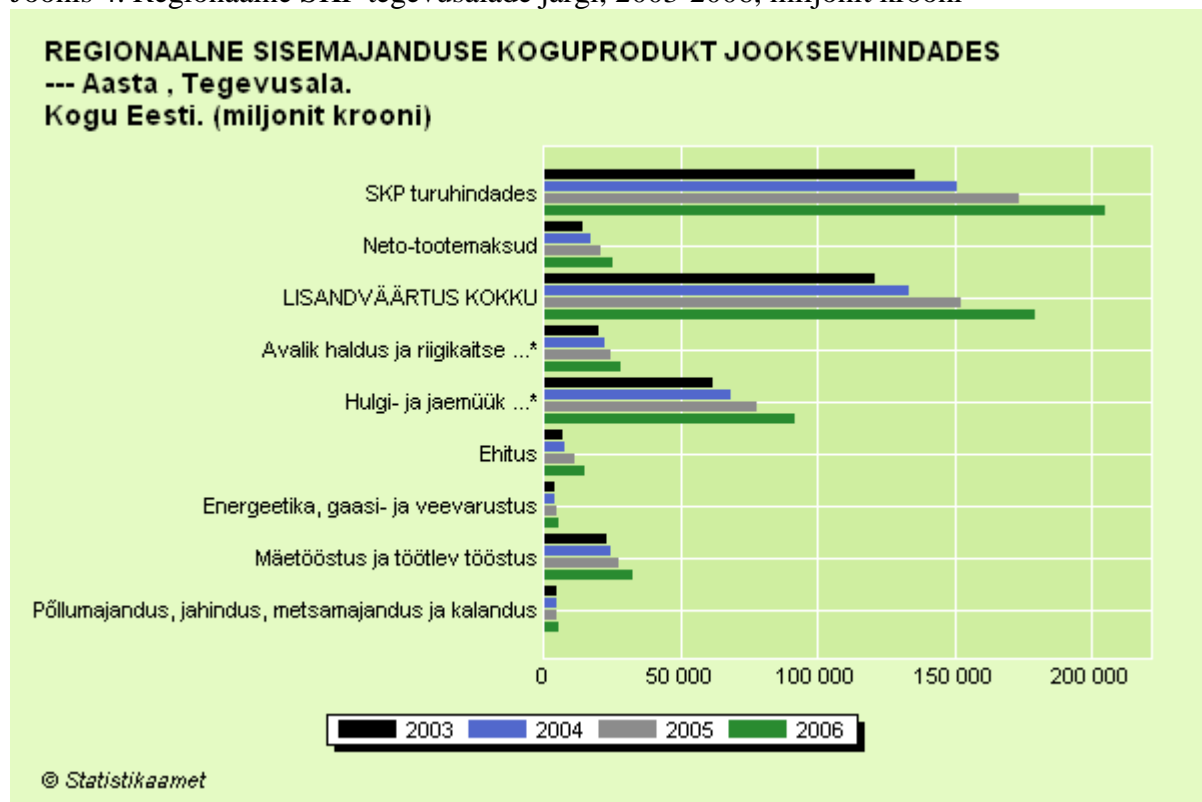
Avalik haldus ja riigikaitse ...*

* Avalik haldus ja riigikaitse, kohustuslik sotsiaalkindlustus; haridus; tervishoid ja sotsiaalhoolekanne; muu ühiskonna-, sotsiaal- ja isikuteenindus.

Allikas: Statistikaamet

Regionaalne tasakaalustamatus avaldub eelkõige regionaalsetes erinevustes elanikkonna sissetulekute, majandusliku aktiivsuse ja tööpuuduse osas. Erinevused on maakonniti märkimisväärsed - väljaspool suuremaid linnu on elatustase madalam ning tegevusvõimalused piiratud ja ühekülgsed.

Joonis 4. Regionaalne SKP tegevusalade järgi, 2003-2006, miljonit krooni

Avalike teenuste infrastruktuur ei suuda tagada tagamaa elanikele Eesti ulatuses konkurentsivõimelisi üldharidus- ja vaba aja võimalusi. Vähene on maakondlike keskuste roll piirkonna innovatsioonivõimekuse tugevdamisel ning erinevat tüüpi võrgustike

arendamisel, samuti võime luua konkurentsivõimelisi tingimusi teadmismahukamatele investeeringutele.

Kvaliteetsete kohalike avalike teenuste kättesaadavus on ebaühtlane, infrastruktuur on piirkondades sageli vananenud ja ebaökoonoomne, seda nii linnalistes (nt. linnalähedased vallad) kui ka perifeeriapiirkondades. Vähesese majandusaktiivsuse ja elanikkonna madala maksejõuga kaasnevad teenuste kättesaadavuse halvenemine ja infrastruktuuride ebarahuldav olukord peamiselt maapiirkondades.

Kohalike omavalitsuste eelarvete maht on 2009. aastal oluliselt vähenenud nii maksulaekumiste vähenemisest, kui riigieelarvest eraldatavate sihtotstarbeliste toetuste kärpimistest. Sellises olukorras ei ole omavalitsused enam suutelised tegema vajalikke investeeringuid, osutama elanikkonnale teenuseid nõutaval tasemel ning ei tule toime kasvavate sotsiaalvaldkonna kulude katmisega.

Tööjõu tööhõive määr ja haridustase piirkonniti

Suureks probleemiks on, et paljudes küldes, alevites ja väikelinnades puuduvad märkimisväärsed oskused peale põllumajanduse, maastikuhoolduse, kohaliku väiketööstuse (põhiliselt metsa-puidutooted, kohalik toit), käsitöö, puhke- ja turismimajanduse ning nõrgavõitu teenindussektori. Valdav osa maapiirkonna ettevõtetest on väikesed, nende investeerimise, laienemise ja töökohtade loomise võime on kesine ning konkurentsivõime madal.

Eestis töötab liialt palju inimesi valdkondades, mille tootlikkuse potentsiaal pole ka arenenud riikides suur (õmblus-, tekstiili-, puidu- ja mööblitööstuses, lihtsate teenuste pakkumisel ja jaekaubanduses).

Äärealade majanduse kasvu piirab võrreldes teistega suur kaugus Tallinnast, väiksus ning olemasoleva tööjõu suhteliselt madal haridustase. Madala haridustasemega töötajaid on veel suhteliselt palju. 2008. aastal moodustas Eestis esimese haridustasemega või madalamaga (algharidus) tööjõu osatähtsus 11,1% ja kolmanda haridustasemega (kesk- ja kõrgharidus) tööjõu osatähtsus 33,8%. Maa-asulate vastavad arvud olid 16,6 % ja 25,9 %. Algharidusega tööjõu tööhõive määr oli Eestis keskmiselt 29,5%, kesk- ja kõrgharidusega aga 78,1%. Maa-asulates vastavalt 29,8% ja 82,8%.

Kirde-Eesti esimese ja kolmanda haridustaseme osatähtsused olid 6,9 ja 29,0%, Põhja-Eestis 8,3 ja 41,1%, Lõuna-Eestis 13,5 ja 31,0%, Lääne-Eestis 13,8 ja 25,1% ning Kesk-Eestis 18,6 ja 24,2%.

Tabel 4. 15-74-aastaste tööhõive määr ja hõivatute haridustase piirkonniti, 2008 (%)

	Tööhõive määr	Algharidus või madalam (I tase)	Põhi-haridus (II tase)	Kesk- ja kõrg-haridus (III tase)	Keskeri-haridus pärast keskharidust	Kõrg-haridus
Kogu Eesti	57,9	11,1	55,2	33,8	9,4	24,4
Põhja-Eesti	64,3	8,3	50,5	41,1	8,5	32,7
Kesk-Eesti	57,5	18,6	57,2	24,2	8,9	15,4
Kirde-Eesti	50,9	6,9	64,1	29,0	12,6	16,4
Lääne-Eesti	54,5	13,8	61,1	25,1	10,0	15,1
Lõuna-Eesti	53,5	13,5	55,5	31,0	9,3	21,8

Allikas: Statistikaamet

15-74-aastaste tööhõive määr oli 2008. aastal Eesti keskmisest (63%) kõrgem ainult Põhja-Eesti regioonis (64,3%). Kõige madalam tööhõive määr oli Kirde-Eestis (50,9%) ja Lõuna-Eestis (53,5%). Kolmanda haridustasemega töötajate Eesti keskmine tööhõive määr oli 78,1%, maa-asulates 82,8%.

Maapiirkondade probleemid, osalt ka kasutamata arengu eeldused, on:

- Ühekülgne majandusstruktuur, arendustegevuse alarahastamine;
- Ettevõtete väiksus, turupositsiooni nõrkus, võlakooormuse kasv ja krediidi probleemid;
- Ettevõtjate aeglane kohandumine muutunud tingimustes ja ebapiisav ettevõtluskultuur;
- Puudulik tugiinfrastruktuur, ettevõttevahelise koostöö ja ühistevõime nõrkus ning vähesed lisateenused;
- Ei ole tagatud konkurentsivõimeline elu- ja töökeskkond kõrgema kvalifikatsiooniga spetsialistidele, mis tingib nende lahkumise;
- Töötajate ebapiisav haridustase; vajalike oskustega inimeste puudus; madal tootlikkus ja kasumlikkus töötaja kohta;
- Töökohtade kadumine, kasvav tööpuudus, majanduslikult mitteaktiivse rahvastiku kasvav osakaal, rahvastiku vananemine, noorte äravool;
- Kohalike omavalitsuste tulubaasi vähendamine, mis on muutunud oluliseks kitsakohaks. Avalike teenuste vähenemine kättesaadavus ning vastava infrastruktuuri (sh. kiire internetiühendus) mittevastavus kaasaja nõuetele ning kujunenud arengusituatsioonile;
- Olemasolevate kultuuri- ning loodusväärtuste vähenemine rakendatus piirkonna arengu teenistusse;
- Traditsioonilise oskusteabe ja kohalike ressursside vähenemine ära kasutamine;
- Ebapiisav kogukondlik aktiivsus ja kaasatus piirkonna arendustegevusse, madal ettevõtlikkus.

Piirkondliku arengu toetamine Maaelu arengukava raames

MAK 2007-2013 "Põllumajandus- ja metsandussektori konkurentsivõime parandamine" meetmed on seotud maamajandusliku ettevõtluse ehk sisuliselt piirkondade arendamisega, mille juures pööratakse tähelepanu nii põllumajandus-, kui metsandusettevõtete konkurentsivõime kasvule, mis võimaldaks ettevõtetel tegutseda jätkusuutlikult ka vähenevate turu- ja otsetoetuste tingimustes. Seejuures soodustatakse parima võimaliku tehnika ja meetodite kasutamist, põllumajanduse infrastruktuuri arendamist ja aidatakse kaasa maamajanduse mitmekesistamisele.

Oluline on tehnoloogiate arendamine, uute toodete turule toomise soodustamine ja koostöö teadusasutustega toiduainetööstuses kui põllumajandusega tihedalt seotud tööstusharus. Seega panustavad MAK-i meetmed Eesti ettevõtluse terviklikku arendamisse maapiirkonnas, sealhulgas üldisesse tootlikkuse tõusu ja ettevõtete majandusliku jätkusuutlikkuse parandamisse. Arengukavaga saab lähemalt tutvuda Põllumajandusministeeriumi kodulehel <http://www.agri.ee/mak>.

Tänu investeeringutoetustele on Eesti põllumajandustootmist aastatel 2004–2008 märgatavalt moderniseeritud. Kokku on RAK 2004–2006 raames investeeritud põllumajandustootmise moderniseerimisse 1,48 miljardit krooni, millest toetus moodustas 619 miljonit krooni. MAK 2007–2013 toetusmeetmete 1.4.1 ja 1.4.2 raames on aastatel

2007–2008 toetust välja makstud kokku 519,2 miljonit krooni, mis võimaldas teha investeeringuid 1,2 miljardi krooni ulatuses.

RAK 2004–2006 meetme 3.3 raames toetati maaturismi arendamist, käsitööstuslikku tegevust, teenuste osutamist ja toiduainete töötlemist.

MAK 2007–2013 majandustegevuse mitmekesistamise toetamise meetme 3.1 2008. a. I taotlusvooru taotluste menetlemise tulemusel kiideti heaks toetus summas 290 miljonit krooni. Töötleva tööstuse ja teenindusettevõtlaste olukorra parandamiseks on keskendunud ennekõike mikroettevõtete tegevuse arendamisele. Eelistatud on maaturism, taastuvenergia tootmine, käsitööstus ja teeninduslik ettevõtetus, mis on otseselt seotud maapiirkonna elukvaliteedi parandamisega. Selle tulemusel suureneb tööhõive übertöötlemis- ja teenindussektoris ning kompenseeritakse põllumajandusest vabanevad töökohad.

Kultuuri- ja loodusobjektide potentsiaali rakendamist kohaliku arengu edendamiseks on seni takistanud nende tehniline seisukord, vähene ligipääsetavus ja eksponeeritus, puudulik varustatus tugiinfrastruktuuriga, vähesed lisateenused, samuti objektide nõrk omavaheline sidustatus ja ebapiisav omavaheline ja rahvusvaheline koostöö.

Olukorras, kus elanike arv on väike ja ettevõtted üldjuhul väikese või keskmise suurusega, mängib olulist rolli kohaliku kogukonna elujõulisus. Ühistegevus, heakord ja seltsimajad saavad teoks tänu ühistele pingutustele, riigi, kohalike omavalitsuste ja ettevõtjate ning külaliikumise koostööle.

Eestis on toetatud külade arengut alates 2003. aastast. Kokku on makstud 281 projektile välja 94,7 miljonit krooni toetust. Investeeringuid on tehtud 114,9 miljoni krooni ulatuses. Toetust määrati kolme alategevuse vahel - 92% hoonetesse (seltsi- ja kultuurimajad, spordisaalid), 5% nende sisustamiseks ning 3% infopunktile (ehitamine, rekonstrueerimine, sisustamine). Uuel perioodil pannakse rõhku kultuuripärandile ja selle väärtustamisele, seda külade ja põllumajandusmaastike väljanägemise parandamise ja korrastamise kaudu.

Kohaliku elu maapiirkonnas arendatakse käesoleval programmiperioodil 2007-2013 läbi kohaliku tasandi koostöö (LEADERi telg). Eestis loodud 26 LEADER - tegevusgruppi hõlmavad 98% maapiirkonnast. Selline maapiirkonnas loodud strateegiate, toetusmeetmete ja taotluste süsteem aitab piirkondadel rahastada kohaliku elu edenemist nii, nagu kogukond ise vajalikuks peab.

Kohaliku omaalgatuse soodustamiseks on ette nähtud 10% Eesti maaelu arengukava eelarvest, ehk 1,34 miljardit krooni, mis teeb keskmiselt üle 200 miljoni krooni aastas. Toetatavad tegevused ja toetuse saajad sõltuvad konkreetse piirkonna tegevusgrupi väljatöötatud strateegiast.

Kultuuri- ja turismimajandus, erinevad nišitooted maamajanduses, on nende valdkondade näideteks, milles mitmed väiksemad maaettevõtted on juba praegu oma edukust tõestanud. Turismisektoris on täheldatavad investeeringud kõrgema lisandväärtusega teenuste pakkumisse.

Maapiirkonnad jäävad ka edaspidi sõltuma üksikutest edukatest väikeettevõtetest ja nišimajandusest ning väliskontsernide koosseisu kuuluvatest ettevõtetest.

2006. aastal kuulus väliskontsernide koosseisu 2 234 ettevõtet (ca 3% kõigist ettevõtetest). Need ettevõtted andsid 28% Eesti ettevõtete müügitulust ja hõivasid 16% tööturul olnuist. Väliskontsernides töötas 47% kõigist kontsernides hõivatud isikutest ja väliskontsernide osatähtsus kontsernide kogukäibes oli 56%.

Välisinvesteeringud panustavad majandusarengusse mitte ainult läbi kapitali juurdevoolu ning uute oskuste ning tehnoloogiate maaletoomise, vaid välisomanduses või välisosalusega ettevõtted on ka kaks korda tõenäolisemalt tugevamad eksportijad¹. Välisosalusega ettevõtte on tugevam ekspordistrateegia osatähtsus ning järjekindlus ekspordiga tegelemisel. Taolistel eksportööridel on ka parem juurdepääs turustuskanalitele ja ekspordialasele oskusteabele ning teise riigi turule sisenemist tõkestavad barjäärid mängivad väiksemat rolli.

Paljud need ettevõtted paiknevad maapiirkonnas. Tulevikus määrab maapiirkonna arengut kvaliteetne elukeskkond, ettevõtjate, omavalitsuste ja avaliku sektori aktiivne koostöö ja senini veel kasutamata omanäolise arengupotentsiaali väljaarendamine ning kogukonnasisesed sidemed.

Euroopa Liidu regionaal- ja ühtekuuluvuspoliitika

Euroopa Liit genereerib 43 % oma majandustoodangust kõigest 14 % -l oma territooriumist - Londoni, Hamburgi, Müncheni, Milano ja Pariisivahelises geograafilises viisnurgas, kus elab umbes üks kolmandik kogu rahvastikust. Majanduslik ja sotsiaalne ebavõrdsus on Euroopas pärast viimaseid laienemisi tunduvalt süvenenud. Kõige jõukam liikmesriik Luxembourg on nüüd sissetulekus elaniku kohta seitse korda rikkam Rumeeniast kui kõige vaesemast.

Piirkondlikul tasemel on erinevus veelgi suurem: kõige rikkamaks piirkonnaks on Sise-London, kus sisemajanduse kogutoodang (SKT) moodustab 290% EL-27 keskmisest, samal ajal kui Rumeenia kõige vaesemas kirdeosas on vastav näitaja 23 % ELi keskmisest.

EÜ asutamislepingus on sätestatud põhieesmärk - saavutada majanduslikku ja sotsiaalset ühtekuuluvust, vähendades piirkondadevahelist ebavõrdsust ning jaotades ühisturu eelisvõimalusi ühtlasemalt üle ELi territooriumi. Sellest lähtudes on üks kolmandik ELi eelarvest eraldatud ELi ühtekuuluvuspoliitika rahastamisvahenditele: Euroopa Regionaalarengu Fondile, Ühtekuuluvusfondile ja Euroopa Sotsiaalfondile. Need rahastamisvahendid moodustavad aastatel 2007–2013 summa suurusega 347,4 miljardit eurot, millest umbes 82 % kuulub investeerimisele ELi kõige vaesematesse piirkondadesse.

EL struktuuriabi kohalikule ja regionaalsele arengule lõppenud perioodil (2004-2008. a) oli 670 miljonit krooni (Riikliku Arengukava meede 4.6), mis on 100% ära kasutatud. Piiriüleseks koostööks oli 300 miljonit krooni (*INTERREG III* programmid). EL struktuuriabi uuel perioodil (2007-2015. a) on kohalikuks ja regionaalseks arenguks 6 miljardit krooni (Elukeskkonna arendamise rakenduskava) ja piiriüleseks koostööks ca 1 miljard krooni (Euroopa territoriaalse koostöö programmid). Maapiirkondades avalike teenuste kättesaadavuse tagamiseks (koolid, lasteaiad, rahvamajad, hooldekodud jms) on ette nähtud kasutada 37% kohaliku arengu vahenditest.

Eestile on 2007–2013 aastateks eraldatud ühtekuuluvuse vahendeid kokku 3,45 miljardit eurot. Sellest vastastikuseks lähenemiseks 3,4 miljardit eurot ja Euroopa territoriaalseks koostööks 52 miljonit eurot. Programmide suunitlus: investeeringud haridusse, teadusuuringutesse ja innovaatikasse, paremad ühendusvõimalused, säästev keskkonnakasutus ning regioonide ja nende haldussuutlikkuse tasakaalustatud areng. Eesmärkideks on tööhõive määra tõstmine 72 %-ni (2005. aasta 64,4 %-lt) ja rohkem

¹ VKE uuring 2008

teadusinvesteeringuid ettevõtete poolt (0,42 %-lt 1,6 %-ni SKTst), internetiühendusega majapidamiste osa tõstmine 70 %-ni (2005. a 36 %-lt), taaskasutuse tõstmine kuni 60 % tahketest jäätmetest (2005. a 36,6 %-lt) ja primaarenergia tarbimise hoidmine 2003. a tasemel kuni 2010. aastani.

Kokkuvõtteks

Eesti-sisesed regionaalsed arenguerinevused on põhiliselt pikema aja jooksul kujunenud erineva majandusliku spetsialiseerumise, tööjõu kvalifikatsiooni ja olemasolu, samuti ka finantsressursside kättesaadavuse ja välismaajandussuhete erinevuste tulemus.

Põhja-Eestis ja Ida-Virumaal on ülekaalus erinevad kapitalimahukad tegevusalad: metalli töötlemine, elaktrienergia tootmine, põlevkivi- ja keemiatööstus, erinevate masinate ja seadmete tootmine. Kagu- ja Lääne-Eestis on olulisemal kohal erinevad ressursimahukad töötleva tööstuse tegevusalad. Kui Hiiu, Jõgeva ja Põlva maakonnas oli põllumajanduse osatähtsus 15 - 19 protsenti, siis Harju maakonna lisandväärtusest toodeti aga 73,8 protsendi ulatuses teeninduses ning ainult 0,8 protsenti põllumajanduses.

Rahvastiku jätkuv koondumine linnapiirkondadesse toob ühiskonnale tervikuna kaasa täiendavaid kulutusi – vajaduse täiendada infrastruktuuri järele, kasvava surve looduskeskkonnale ning mitmete sotsiaalsete probleemide teravnemise.

Teadmistemahukam ja õppimisvõimelisem majandus omab parimat perspektiivi suuremates arenevates keskustes. On võimalik järeldada, et nii teadmised kui ka töökohad koonduvad ka edaspidi keskustesse ning Eestis kujunevad välja tugevad funktsionaalsed linnapiirkonnad. Piirkondade arengu pikemaajalist jätkusuutlikkust ning piirkondade majanduse rahvusvahelist konkurentsivõimet hakkab edaspidi mõjutama peamiselt kasvupiirkondades toimuv.

Eesti maapiirkonna ettevõtted on enamusest väikesed, mistõttu nad on tundlikumad keskkonnas toimuvatele muutustele, vähem suutelised teadus- ja arendustegevusteks ning võimetud täitma suuri tellimusi osalemaks edukalt rahvusvahelises kaubanduses. Ettevõtete väiksus, arendustegevuse alarahastamine ja turupositsiooni nõrkus ning puudulik ettevõtete vaheline koostöö seavad neile tugevad arengupiirangud. Maapiirkondades on põllumajanduse tootlikkuse kasvu arvelt vabanenud töökohtadest tootmis- ja teenindussektoris lisandunud töökohad suutnud kompenseerida vähem kui 1/3 ning sellest tulenevalt on tööhõive määr maapiirkondades madalam kui linnades.

Maapiirkondade tööjõu mobiilsus on viimastel aastatel märgatavalt kasvanud, eelkõige on töökohtade vähesusega maapiirkondades ja traditsioonilise põllumajandussektori tootlikkuse kiire kasvuga seoses suurenenud tööalane pendelränne maalt linna. Kui 1998. aastal töötas linnades 53,5 tuhat (30,2 % valdade hõivatutest) maainimest, siis 2008. aastal juba 84,6 tuhat (45,6 % hõivatutest). OECD soovitas Eestil suurendada ettevõtluse ja innovatsiooni toetusprogrammide efektiivsust ning ergutada eraettevõtlust Eesti vähem arenenud aladel, parandades näiteks laenude kättesaadavust väikestele ja keskmise suurusega ettevõtetele.

Samal ajal toimub Eestis ettevõtete ressursside koondamine läbi sektoraalse või klasterispetsiifilise lähenemise, mis on vajalik eelkõige kriitilise massi saavutamiseks ning tulenevalt Eesti siseturu ja ettevõtete väiksusest nõuab rahvusvahelistel turgudel konkureerimine paratamatult jõudude ühendamist.

Ka maaettevõtluse puhul on märgata ettevõtete võrgustiksidemete väljakujunemist. Põllumajandussektori konkurentsivõime on seoses EL ühtse põllumajanduspoliitikaga liitumisega kasvanud, mistõttu põllumajanduslik maakasutus ning tootmine on stabiliseerunud. Põllumajandussektori tööhõive, mis Euroopa arenenud riikidega võrreldes on Eestis veel küllaltki kõrge, suurenemist ei ole põhjust edaspidistel aastatel prognoosida, ent tänaseks loodud ja säilitatud töökohad muutuvad suuresti tänu EL ühtse põllumajandus- ja maaelupoliitika rakendamisele ja vastavatele toetusvahenditele järjest jätkusuutlikemaks. Nimetatud tendentsi toetab kindlasti ka maaelupoliitika raames tugevnev suund keskkonnasõbraliku tootmise edendamiseks, mis on ühtlasi mõnevõrra töömahukam. Tulevikus on sarnaselt muu Euroopaga eeldused maaettevõtjate arvu kasvuks, kellel on lisaks põhitegevusele ka nn. kõrvaltegevusala.

Tulevikuperspektiivid on suhteliselt ebakindlad kodumaise kapitali põhistel ettevõtetel, kes täidavad väikesi üksiktellimisi ja kellel puuduvad võimalused hankida tootlikkuse tõstmiseks vajalikke kõrgtehnoloogilisi sisseaseid ning kujuneda oma kaubamärkidega välisturu olulisteks turuosalisteks. Suure majanduskasvu ajal kompenseerisid kiire kasv ja odav raha juhtimisvead, praegusel majanduse kiire jahtumise ajal aga enam mitte.

Ettevõtete tegevuse restruktureerimisel saab riik abi osutada koostöös investeerimispankade või -fondidega, mis võtaksid endale olulise rolli ettevõtte tegevuse strateegia ümbermõtestamisel ja restruktureerimisel.

Eesti välisinvesteeringute ja ekspordi tegevuskava 2009-2011 sisaldab lisaks juba käivitatud ettevõtmistele mitmeid uusi algatusi, mis tuleb kolme aastaga ellu viia, et suureneks välisinvesteeringud Eestisse ning kasvaks meie ettevõtete ekspordisuutlikkus. Tegevuskava ühendab varasemates strateegiates ette nähtud ja ka juba töös olevad tegevused. Välisinvesteeringute kaasamise ning nende mõju suurendamise osas keskenduvad tegevused konkurentsivõimelise investeerimiskeskonna ja transpordiühenduste arendamisele, investeeringute toetuspaketi väljatöötamisele, mainekujundusele ning aktiivsele investorite järeleteenindusele.

Riikliku ekspordi ja välisinvesteeringute tegevuskava elluvijad on Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Välisministeerium, Rahandusministeerium, Sotsiaalministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium, Keskkonnaministeerium, Riigikantselei, Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, Sihtasutus KredEx ja Arengufond. Kava saab lugeda Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi kodulehelt http://www.mkm.ee/public/Made_in_Estonia_5.docx.

Riigi regionaalpoliitikal on üheskoos ruumilise planeerimisega seejuures harukondlikke poliitikaid omavahel seostav, neid täiendav ning nende regionaalset mõju koordineeriv roll. Oma regionaalse mõju ulatuse tõttu on harukondlikest poliitikatest kesksel kohal eeskätt transpordi ja -sidevõrkude väljaarendamine ning ühistranspordi korraldus, ettevõtlusele finantsabi ning tugiteenuste osutamine, haridus- ja teadusasutuste võrgustiku väljaarendamine, tööturuteenused ja inimressursi arendamine, kaitsealade kavandamine, kohalike omavalitsuste ning regionaalhalduse süsteemi korraldus.

Regionaalpoliitika orientatsiooni oleks otstarbekas suunata ühtlasi ka tööhõiveks tingimuste loomisele ning erasektori kaasamisele piirkondlikku arendustegevusse.

Tippkohtumisel 7. mail 2009. aastal Prahas kutsuti liikmesriike tugevdama jõupingutusi tööhõive ja sotsiaalse kaasatuse edendamiseks rahanduskriisi ajal. Tippkohtumise keskpunktis oli mure selle üle, millist hinda peavad eurooplased majanduslanguse

tingimustes maksuma. Märtsis kaotas kogu ELis töö üle 600 000 inimese ning mitmes liikmesriigis on viimastel kuudel aset leidnud sotsiaalsed rahunused.

„Euroopa peab muutma tööhõive oma peamiseks prioriteediks“, ütles Euroopa Komisjoni president Barroso pärast läbirääkimisi. Ta kutsus üles võtma täiendavaid meetmeid, et pidurdada töötute koguarvu kasvu.

2008. aasta novembris kuulutas Euroopa Komisjon välja 200 miljardi euro suuruse taastamispaketi. Umbes 170 miljardit eurot tuleb liikmesriikide eelarvetest ning EL ja Euroopa Investeeringuspank (EIP) üheskoos annavad 30 miljardit eurot. Euroopa Komisjon on teinud ka ettepaneku lihtsustada Euroopa Sotsiaalfondist (ESF) toetuste saamise kriteeriume, kavandada ümber kulutused ja kiirendada 2009. aasta algusest ettemaksete tegemist, et liikmesriigid saaksid kiirema juurdepääsu kuni 1,8 miljardi euro suurusele summale aktiivse tööhõivepoliitika juurutamiseks, vähekindlustatutele makstavate toetuste ümbersuunamiseks ja tööoskuste kiiremaks edendamiseks ning vajadusel taotlema ühenduselt projektide täielikku rahastamist antud perioodil.

Kuna töötute arv on lähenemas sõjajärgsele tasemele, kutsub EL kokku tööhõiveteemalise eritippkohtumise (http://ec.europa.eu/news/employment/090507_et.htm).

Maailma riikide valitsustest on kriisist välja tulemisel kõige aktiivsemad USA ja Suurbritannia. Seejuures ei muretse nad eelarvedefitsiidi pärast. Kuna üks praeguse kriisi põhjusest on nõudluse järsk vähenemine, siis on valitsuste kulutused ainukesed, mis aitavad nõudlust stabiliseerida. Eesti seda teha ei saa, sest meie ei tohi ületada euroga ühinemiseks vajalikku Maastrichti 3%-st defitsiidikriteeriumit. Samuti ei saa lasta krooni devalveerida. Tavalised riigid suunavad likviidsuspuuduses pangandusse lisavahendeid. Eesti seda teha ei saa, kuna meil ei ole omamaist pangandust.

Tavaliselt langetavad kriisiolukorras keskpangad intressimäärasid. Eestil puudub selleks võimalus, sest meil ei ole küllaldaselt oma finantsvahendeid. Valitsus ei saa ka maksukoormust vähendada, kuna meie peame mõtlema eelarvedefitsiidile. Jäeb jälgida eelarvedefitsiiti, mõistlikult kärpida kulusid, oskuslikult kasutada reserve ja ühtaegu püüda investeerida majandusse.

Väikese riigi heaolu kasvu aluseks ei sa olla tulevikult laenatud heaolutunne ja ainult arenenud sisekaubandus, vaid esmajoones ettevõtlik ja haritud rahvas, regionaalselt tasakaalustatud ja arenenud tööstus-, põllumajandus- ja teenindussektorid, laialdane väliskaubavahetus ja tark ning tõhus valitsus, kes suudab seda kõike oskuslikult suunata ja vajaduse korral toetada ning tulevikku vajaliku täpsusega prognoosida.

Regionaalarengu meetmete kavandamisel ja elluviimisel tuleb ilmselt rohkem arvestada tõmbekeskuste ja tagamaade vastastikust sõltuvust ning keskuste kaalukat rolli edasises piirkondlikus arengus. Ühtlasi peame toetusmeetmete sihistamisel arvestama nende võimaliku kompleksse mõjuga piirkondade arengu tasakaalustamisele ning eelistama riskipiirkondi rahastamisotsuste tegemisel.

Maaettevõtluse büroo

Tõnu Taat
6256 134

15.06.2009

